

Vecākiem

Bērns nepilda

MĀJASDARBUS!

Kāpēc tā notiek,
un kā bērnu
motivēt mācīties

Kritiskās

JEB NEATKARĪGĀS

DOMĀŠANAS

ATTĪSTĪŠANA

**SKOLA AUDZINA BĒRNU –
PADOMJU MĪTS**

SKOLA AUDZINA BĒRNU – PADOMJU MĪTS

Asijata Maija Zeļenko,
psiholoģe, sistēmisko risinājumu konsultante

Jau padomju laikā parādījās un kļuva par tradicionālu paradums kritizēt skolu ar visiem skolotājiem un izglītības sistēmu par to, ka bērni skolā sabojājas u. tml. Vai tas ir pamatoti? Bērns sāk mācīties skolā 7 vai 6 gadu vecumā. Personība veidojas līdz 5 gadu vecumam un tālāk tikai tiek pieslīpēta. Ne tagad, ne padomju laikā skolai tāda spēka – iztaisīt cilvēku – nav bijis. Skolā var tikai pastiprināties tas, kas bērņā jau ir ielikts mājās.

Skola var atspoguļot bērnam viņa paša personību

Ja bērns ir upuris vai viegli pakļaujas citiem, ir viegli ietekmējams, viņš tāds uz skolu ir atnācis. Viegli ietekmējams un pakļaujams upuris viņš ir kļuvis mājās. Vienkārši tur bērns paklausīgi pakļaujas vecāku prasībām, tāpēc vecākiem pretenziju nav. Viss notiek tā, kā viņi vēlas, kā viņi no bērna pieprasa. Bet skolā bērns, kurš mājās ir iemācījās baidīties no citiem, baidās no skolasbiedriem un, pakļaujoties viņiem, dara to, ko viņi pieprasa. Un tas visbiežāk ir tas, ko vecāki negrib, tāpēc vecākiem rodas pretenzijas. Bērns atnes no skolas kādu sliktu ieradumu: skola ir vainīga! Nē, atbildība ir jāuzņemas tam, kurš bērnam iemācīja justies nedroši, baidīties, pakļauties. To viņam iemācīja vecāki. Tā ir iemaņa. Justies nedroši starp citiem, baidīties no citiem, pakļauties citu ietekmei ir iemaņa, ko bērns iemācās mājās. Un šo iemaņu viņš liks lietā visur, kur nokļūs, – skolā, pie radiem vasaras mēnešos, pagalmā ar draugiem, sporta nometnē, vasaras nometnē, treniņu grupā, svētdienas skolā, jebkurā cilvēku grupā, kurā viņš nonāks. Ja bērnam ir upura vieta mājās, tad viņš jebkur būs upuris, jo citu uzvedības iemaņu viņam nav.

Ja bērnam ir iemācīts, ka viņš ne par ko nav atbildīgs, ka tūlīt pie viņa pienāks un viņu apkalpos, viņš tāpat uzvedīsies visur. Kādi bērni viņam paklausīs un viņam pakalpos, citi – atteiksies un atklāti atraidīs. Ar vieniem tāds bērns būs princesīte, bet citus šis pats bērns uztvers kā rupekļus, kuri ir vainīgi viņa bēdās. Tā ir iemācījusi mamma, un skolā bērns tikai izspēlē šo uzvedību un reakciju. Diemžēl par tādu rupekli var kļūt kāda visai godīga, taisnīga skolotāja, kura no bērna prasa ne vairāk kā atbildīgu uzvedību.

Tagad skolā notiek diezgan daudz absurda, bet attiecību ziņā galvenā loma vienmēr bija un būs tai audzināšanai, ko bērns ir saņēmis mājās.

Bērns, kurš prot meistarīgi manipulēt ar cilvēkiem, var uzsākt skolotājas vajāšanu. Var pat pieaicināt mamma, kura prot talantīgi tēlot cita cilvēka viltības upuri, piemēram: „Mēs ar manu nabaga meitēnu esam tik ļoti cietušas no šīs pārāk prasīgās skolotājas pretenzijām. Manam bērniņam ir tik grūti mācīties. Nabaga bērns tik smagi pārdzīvo mūsu šķiršanos ar tēti. Šis eņģelītis ne par ko nevar domāt. Viņu vispār vajadzētu atbrīvot no šā mācību priekšmeta.” Bērns, kuram tika iemācīts manipulēt un izvairīties no atbildības, skolā atrod sev upuri – kādu no klasesbiedriem vai citu skolēnu, vai pat skolotāju. Bērns par tādu manipulētāju ir kļuvis mājās, bet skolā uzvedas tā, kā prot. Tādēļ, ka skolotāja šo uzvedību pamana un cenšas pievērst vecāku uzmanību tai vai arī pati skolotāja ir kļuvusi par šādas uzvedības upuri, sākas konflikts, kuru vecāki vairs nevar nepamanīt. Visbiežāk viņi skolotāju pasludina par vainīgu un nopeļ izglītības sistēmu.

Protams, izglītības sistēma nav ideāla

Tagad skolā notiek diezgan daudz absurda, bet attiecību ziņā galvenā loma vienmēr bija un būs tai audzināšanai, ko bērns ir saņēmis mājās. Vai bērns mājās – mierīgi un nebaudoties tikt kaut kādā veidā atstumtam – var pastāstīt par savām skolas gaitām, par attiecībām un problēmām, kuras viņam rodas skolā, klasē, mācību procesā? Skolai vai skolotājam nav jāuzņemas atbildība par to, ka bērns, pārnākot mājās un pastāstot kaut ko mātei, pretī dzird: „Vai, tu ar savām bērnudārza problēmām! Tev taču nav jāpelna nauda. Tu vispār zini, kā ar mani šodien priekšnieks runāja?!” Vai, cenšoties palūgt padomu tēvam, saņem reakciju: „Bērniņ, tētīm nav laika, tētis ir noguris, paspēlē datoru un laikus ej gulēt.” Tāda vecāku attieksme nūdien nav skolas noteikta. Bet šādi vecāku atraidīts bērns tādu pašu attieksmi pret sevi saņems arī skolā. Ja bērnu atraida vecāki, viņu atraidīs skolabiedri, skolotāji un jebkurš cits cilvēks. Skola to nav izdomājusi – skola tikai pārņem stafeti no vecākiem.

Tiesa, apmēram ap 10 gadu vecumu bērniem sākas pubertāte, kad diezgan droši var teikt, ka bērns nav pats sev saimnieks, jo ķermeņa darbību nosaka hormoni, kuru produkcija organismā vai nu sākas un bieži nenotiek gludi, vai nu pastiprinās, kam arī ir savas sekas.

Skolas mērķis nav bērnu audzināt vai pāraudzināt

Dažreiz var dzirdēt vilušos mammu balsis, jo tika cerēts, ka skolā bērna problēmas tiks atrisinātas – tagad par bērnu pienācīgi rūpēsies, labi audzinās un vispār visādi lietderīgi mācīs bērnam dzīvot. Tagad bērns beidzot būs aizņemts, nodarbošies ar kaut ko, mācīsies, būs labs un netaisīsies pa kājām. Taču seko vilšanās, jo skolotāji, izrādās, neauklējas ar bērniem.

Man bija iespēja divas reizes vērot angļu valodas nodarbību pirmsskolas vecuma bērniem: dažādas pasniedzējas, dažādas vietas, vienā grupā bija četri bērni, un tā bija pasniedzējas amatieres grupa, otrā grupā bija septiņi bērni, un šo nodarbību vadīja profesionāla pasniedzēja valodu centrā. Ne vienā, ne otrā grupā personīga pieeja nebija iespējama. Kur nu vēl klasē ar 30 bērniem! Pasniedzējas nenodarbojās ar bērnu audzināšanu, bet abas centās, cik vien labi spēja, pasniegt valodu, t. i., vadīt valodas nodarbību, ievērojot to, ka strādā ar pavisam maziem cilvēciņiem, – palīdzot viņiem, cik tas ir iespējams, kad viņi ir vairāki, un cenšoties nekaitēt tiem bērniem, kuri palika bez uzmanības tad, kad vienam uzmanības vajadzēja vairāk.

Viens cilvēks nekad nevar vienlīdzīgi sadalīt uzmanību starp vairākiem bērniem. Tas vienkārši nav iespējams, turklāt katram bērnam vienmēr būs no cita bērna atšķirīgas aktuālas vajadzības. Šie mani spriedumi ir vispārēji, taču, tā kā pasniegšanas mērķi atšķiras no audzināšanas mērķiem, situācija izskatīsies specifiskāka un nopietnāka.

Skolas mērķis nav bērnu audzināt vai pāraudzināt, bet dot bērnam zināšanas mācību programmas ietvaros, kā arī likt bērnam pildīt uzdevumus, strādāt ar informāciju un paklausīt – kas kļūš par vajadzīgām iemaņām darbā pieaugušo dzīvē. Labākajā gadījumā bērns var iemācīties strādāt kolektīvā, sadarboties, vadīt, mainīt lomas. Ne priekšmetu pasniedzējiem, ne klases audzinātājam nav mērķa audzināt bērnu. Skolotājam, kuras audzināšanas elementus cenšas iepīt informācijas sniegšanas procesā 30 bērniem 40 minūšu laikā, šie centieni ne pārāk bieži iet labumā. Atkārtot – mācību priekšmeta pasniegšana daudziem

Mācību priekšmeta pasniegšana daudziem bērniem vienlaikus un bērna audzināšana ir divas atšķirīgas parādības. Nevajag no skolotājas gaidīt vairāk par pasniegšanu.

Bērnu audzināšanai ir jābūt iejūtīgai un mīlošai. Mātes, kuras pašas netika audzinātas iejūtīgi, neprot orientēties savās attiecībās ar bērnu.

bērniem vienlaikus un bērna audzināšana ir divas atšķirīgas parādības. Nevajag no skolotājas gaidīt vairāk par pasniegšanu. Skola audzina bērnu – tas ir padomju mīts. Skola izceļ bērnā mājas audzināšanas trūkumus.

Skola var kļūt par sava veida patvērumu bērniem, kuri mājās jūt pārāk lielu spriedzi un no vecāku paaugstinātajām prasībām vai gaidām slēpjas pie skolasbiedriem, no kuriem arī mācās kaitīgu uzvedību. Skola var būt arī tas poligons, kur bērns mēģina un nostiprina savas manipulēšanas spējas. Skola ir vieta, kur bērns var censties saņemt to, ko nesaņem mājās, – atzišanu, piederības izjūtu, pašrealizāciju, iespēju izmēģināt savus spēkus, censties būt lietderīgs, justies gudrs vai nozīmīgs u. tml., bet tam visam ir jābūt pieejamam mājās, ja vecāki negrib dusmoties uz skolu kā uz ienaidnieku vai sāncensi. Neviena skolotāja 40 minūšu laikā nevarēs pāraudzināt nevienu bērnu, kuru viņa vecāki ir audzinājuši 7–8 gadus vai ilgāk. Pat ja kāds skolotājs mēģinās to darīt, viņš ignorēs pārējos bērnus klasē un neizpildīs savus darba pienākumus.

Bērnu audzināšanai ir jābūt iejūtīgai un mīlošai

Audzinašanai ir jānāk no vecākiem. Tai ir jābūt profesionālai. Tai ir jābūt iejūtīgai un mīlošai. Mātes, kuras pašas netika audzinātas iejūtīgi, neprot orientēties savās attiecībās ar bērnu. Bieži tāda māte vispār nesaprot, kādēļ bērns viņai ir vajadzīgs. Visdrīzāk viņa gan apprecējās, gan radīja šo bērnu tāpēc, ka tā ir pieņemts vai lai ar šo bērnu „aizbāztu muti” savai mātei vai vīram, vai lai aizlaistos no mājām spiedīgās ģimenes atmosfēras dēļ, vai arī tāpēc, ka īsti pati sevi nepazīst un nesaprot, kādu dzīvi sev vēlētos, bet zina, ka sievietei ir jākļūst par sievu un māti, un cer, ka bērns būs tas, kas aizpildīs viņas dvēseles tukšumu. Visdrīzāk tāda sieviete neprot atšķirt savas jūtas un emocijas, neuzskata tās par lietderīgām un dzīvo, balstoties no citiem cilvēkiem pārņemtos uzskatos. Tāda sieviete neprot ieraudzīt savas bailes no paša fakta, ka viņai ir bērns. Viņai ir bail audzināt, bail skatīties bērnam acīs un apzināties, ka viņš ir atsevišķs cilvēks, nevis viņas pašas ķermeņa noņemama daļa.

Ja tēvs ignorē bērnu, izaicina viņu vai kaut kādā citā veidā izturas pret viņu vardarbīgi, viņš spēcīgi veicina bērna bezpalīdzību un liedz bērnam prasmi apliecināt sevi ārpusaulē.

Toties kaut kur viņa ir dzirdējusi, ka skolā bērnus audzina. Nomocījusies pirmos 6–7 bērna dzīves gadus ar bērnudārziem (kur arī bērnus darba dienas laikā vairāk pieskata, nekā audzina), viņa tagad cer uz skolu. Un atkal – vilšanās.

Bet vainīga nav ne skola, ne bērnu dārzs. Problēma ir tajā, ka šai mātei nav prasmes just citas jūtas kā vilšanos un aizvainojumu un nav mākas justies dzīvai citādi, kā vien karojot ar kādu – nozīmējot sev ienaidniekus, vainojot, iesaistoties konfliktā, izstājoties no saskarsmes vilšanās un aizvainojuma dēļ. Tā paiet dzīve: gaidot brīnumglābiņu – mūsu gadījumā skolu kā bērnu audzināšanas iestādi – un atraidot realitāti – mūsu gadījumā savas bailes no bērna audzināšanas un to faktu, ka skolas mērķis nav bērnu audzināšana, toties tas ir vecāku pienākums.

Izeja ir, un tā nav ne ātra, ne vienkārša

Ir jāiemēcās apzināties savas jūtas un emocijas, ir jāpieņem savas bailes un jāpārstāj nopelt sevi par to, ka kaut kas nesanāk, kaut ko neizdodas atrisināt. Neviens nav vainīgs, un vainīgos nevajag meklēt. Taču situācijas pieņemšana un realitātes atzišana, savas neprasmes atzišana ļaus uzņemties atbildību par situāciju un sākt mācīties pastāvēt citādi. Lēni, pakāpeniski, bez prasībām, bez citu vainošanas un sevis nopelšanas.

Tēviem

Neiejūtīgs tēvs nodara ne mazāku kaitējumu ģimenei. Neiejūtīgs tēvs (vīrs) atraida gan bērnu, gan sievu. Sieviete paliek viena bērna audzināšanas procesā – bet bērns ir radies no abiem vecākiem, un bērnam vajag abus. Iepriekšējā raksta daļa attiecas uz vīriešiem tikpat lielā mērā kā uz sievietēm. Bērnu rada divi cilvēki un audzina divi cilvēki. Ja tēvs ignorē bērnu, izaicina viņu vai kaut kādā citā veidā izturas pret viņu vardarbīgi, viņš spēcīgi veicina bērna bezpalīdzību un liedz bērnam prasmi apliecināt sevi ārpusaulē.

Bērnu audzināt nav viegli. Un bērnu audzināšana nav nekas tāds, ko mums būtu mācījuši skolā. Bērnu audzināšana ir kā mīnu lauks – nekad nevar droši zināt, kas un kā bērnu ietekmēs, kur tiks pieļauta nopietna kļūda. Daudz ko tiešām nevar paredzēt. Turklāt daudziem vecākiem nav spēka pildīt vecāku pienākumus. Bet mūsdienu sabiedrībā cilvēkam ir iespējas saņemt ļoti dažādu veidu palīdzību, ieskaitot palīdzību bērnu audzināšanā. Ir iespēja griezties pie ģimenes psihologiem, var izmantot atbalsta grupu iespējas. Šodien nav jāpaliek vieniem. Par savām problēmām ir jārunā, palīdzība ir jāmeklē.

BĒRNS NEPILDA MĀJASDARBUS!

Kāpēc tā notiek, un kā bērnu motivēt mācīties

„Amigo” iniciatīva laimīgām ģimenēm sadarbībā ar psihologu **Edmundu Vanagu** un iniciatīvas vadītāju **Ingu Akmentiņu-Smildziņu**

Ieskatam piedāvājam situāciju, kad bērns nepilda mājasdarbus, un iespējamās tās risinājumus, tomēr šīs nav ātrās receptes, kā novērst ķibeles ģimenē. Lai pastāvošās problēmas atrisinātu, pārmaiņas būtu ilgtermiņa un drīz vien viss neatgrieztos vecajās sliedēs, ir nepieciešams gribasspēks, mērķtiecība un dažkārt arī speciālista strukturēta palīdzība. Aicinām materiālu izlasīt arī tad, ja nesaškaraties ar aprakstīto situāciju, – sniegtā informācija var izrādīties palīgs sevis un savu bērnu tuvākai iepazīšanai, dažādas rīcības iemeslu saprašanai.

Šobrīd meitai var šķist, ka tētīm viņas panākumi skolā nav svarīgi, un tas, ko tētis runā par izglītību un nākotni, bērnam nav izprotams. Neizrādot interesi par meitas skolas darbiem, tētis samazina bērna motivāciju mācīties.

Situācija

Tētis Mārtiņš darbdienu vakaros mājās ierodas vēlu, un vienīgais, ko viņš pārņākot vēlas, ir atpūta. Taču nereti vakari mājās pāiet strīdos – astoņus gadus vecā meita atsakās pildīt mājasdarbus, turklāt pēdējā laikā meitenei vairs tik labi nesokas mācībās. Meitene ar vecākiem ir sākusi tirgoties – sola pildīt mājasdarbus, ja viņai atļaus spēlēt spēlītes telefonā. Mammai šie konflikti izraisa dusmas un bezspēcības izjūtu, līdz viņa padodas meitas manipulācijām. Tētis konfliktos neiejaucas. Ja mamma aicina palīdzēt tikt galā ar meitu, tētis paugstinātā balsī meitenei pasaka, ka ir jāmacās, jo runa ir par viņas nākotni. Mārtiņš pret sievu izturas gādīgi, mīlestības apliecinājumus paūz ar dāvanām svētkos, taču strikti nodala ģimenes lietas – viņš atbild par finansēm, sieva – par mājas soli un bērna audzināšanu.

Mammas skatpunkts: katru vakaru arņemos piespiest meitu izpildīt viņas darbiņus, bet beigās atmetu ar roku – vairs nezīnu, ko ar viņu iesākt, man trūkst padoma.

Tēta skatpunkts: skolas lietas ir sievas pārziņā, viņa seko informācijai „E-klases” žurnālā, uzrauga meitas mācību procesu; lai gan – ko tur sekot: daži neizpildīti mājasdarbi taču nav nekas trak.

Mammas problēma šajā situācijā ir nenoturība pret stresu – bērna audzināšanā ir brīži, kad ir jāiztur un nedrīkst padoties, arvien atgādinot bērnam par savstarpējo vienošanos, pretējā gadījumā vecāki parāda, ka šādā veidā var lauzt visas vienošanās un pārkāpt jebkuras robežas.

Bērna skatpunkts: mamma liek man mācīties, bet es negribu un dažus uzdevumus vispār nesa-protu. Es bieži sameloju, ka esmu izpildījis visus mājasdarbus, lai ātrāk tiktu pie spēlītēm un mam- ma mani liktu mierā.

Iespējamās vecāku grūtības

NESNIEDZ BĒRNAM PIENĀCĪGU ATBALSTU MĀCĪBU PROCESĀ. Vecākiem šķiet, ka mājasdarbi bērnam ir jāpilda pašam, bez vecāku iesaistīšanās. Tiesa, vecākiem tie nav jāveic bērna vietā, taču, ja ir nepieciešams, ir jābūt līdzās, jāatbalsta, jāuz- mundrina. Vecākiem būtu nepieciešams arī rosināt bērnu mācīties uzņemties atbildību. Ja bērns atsakās pildīt mājasdarbus, savu reizi var piekrist viņa izvēlei, vienlaikus informējot, ka skolotājs vaicās par mājasdarba neizpildīšanas iemesliem un bērnam pašam būš par to jāatbild.

NAV KONSEKVENTAS JEB NOTURĪGAS, SECĪGAS PIEEJAS BĒRNA AUDZINĀŠANĀ. Piemēram, pretēji tam, ka meitai ar vecākiem ir vienošanās par mājasdarbu pildīšanu, tas netiek darīts, un mamma pieļauj dažādas atkāpes, piekřitot meitas manipulācijām.

TĒTIS NEAPZINĀS SAVU NOZĪMI BĒRNA AUDZINĀŠANĀ, KĀ ARĪ MĀCĪBU PROCESĀ. Abiem vecākiem bērna au- dzināšanā ir jāiesaistās līdzvērtīgi, attiecīgi jāuzņemas atbildība. Bērns būtu iepriecināts un gandarīts, ja tētis iesaistītos. Šobrīd meitai var šķist, ka tētim viņas panākumi skolā nav svarīgi, un tas, ko tētis runā par izglītību un nākotni, bērnam nav izprotams. Neizrādot interesi par meitas skolas darbiem, tētis samazina bērna motivāciju mācīties.

VECĀKI, IESPĒJAMS, NEAPZINĀS, KĀ BĒRNU IETEKMĒ VIŅAM VELTĪTI NONIECINOŠI VĀRDI. Situācijās, kad starp meitu un māti izveidojas konflikts, iespējams, mamma vai tētis kļūst emocionāli agresīvs pret bērnu. Emocionālā agresija pa- rasti izpaužas kā bērna bāršana, noniecināšana, pazemojošu iesauku izmantošana, piemēram: „Stulbs esi, ka nevari pats izpildīt šo uzdevumu?” Vai arī situācijās, kad bērns apgalvo, ka ir noguris vai ir bail no rītdienas kontroldarba, vecāki rāj: „Beidz muļķoties! Domā, ka man ir viegli katru dienu iet uz darbu?” Emocionālā agresija var izpausties arī kā nerunāšana ar bērnu sodīšanas nolūkā.

Bērnam emocionālā agresija no vecāku puses ir ciešanas; tā vietā, lai vecāki palīdzētu bērnam saprast un pieņemt savas emocijas, viņi tās izsmej, noniecina. Nākotnē bērnam tas var radīt emociju regulācijas traucējumus – bērns neizprot savas emocijas, domā, ka tas ir kaut kas slikts, apspiežams, neizrādāms. Nākotnē, piedzīvojot spēcīgas emocijas, bērns tās var izvadīt, izmantojot mutisku agresiju pret citiem, kaujoties vai caur citām nevēlamām uzvedības for- mām. Psihosomatisko reakciju ietekmē bērnam var sākties bieža slimošana.

VAR NOJAUST, KA PĀRIM IR EMOCIONĀLI VĒSAS AT- TIECĪBAS, NAV EMOCIONĀLAS TUVĪBAS UN SAVSTAR- PĒJA MĪĻUMA. Arī šis apstāklis samazina iespēju ģimenes problēmas risināt kopīgi, un ir vieglāk pateikt, ka „tā nav mana kompetence”. Atsvešinātās ģimenēs konfliktus risina nodalīti, nevis kopīgi, taču ģimenei ir jājūtas kā komandai, tuvības izjūta ir palīdzīga un stiprinoša.

Iespējamās bērna grūtības

Atrastais veids, kā paglābties no mammas dusmām, ir spēlītes telefonā. Tas tiek uztverts kā iespēja atpūsties no konfliktiem.

Atrastais veids, kā paglābties no mammas dusmām, ir spēlītes telefonā. Tas tiek uztverts kā iespēja atpūsties no konfliktiem.

Iespējams, bērns mācībās kaut ko nesaprot, varbūt nav bijis skolā, kad apgūta jaunā mācību viela, vai vienkārši kaut ko ir palaidis garām. Iespējams arī, ka bērns neprot lūgt palīdzību skolotājam, ja nav kaut ko sapratis, lai gan ikdienā varbūt izskatās drosmīgs, ir trokšņains. Tādējādi bērnam ir objektīvas grūtības mājasdarbus izpildīt vienatnē.

Iespējams, bērnam skolā ir kāds konflikts ar klasesbiedriem vai varbūt ir nepatika pret kādu skolotāju, tāpēc kopumā ir negatīva attieksme pret skolu un mācībām.

IESPĒJAMIE RISINĀJUMI

Konsekvence

Izveidot un ievērot konsekventu pieeju bērna audzināšanā, neļaujot pārkāpt nosacījumus, par kuriem vecāki ar bērnu ir vienojušies. Mammas problēma šajā situācijā ir nenoturība pret stresu – bērna audzināšanā ir brīži, kad ir jāiztur un nedrīkst padoties, arvien atgādinot bērnam par savstarpējo vienošanos, pretējā gadījumā vecāki parāda, ka šādā veidā var lauzt visas vienošanās un pārkāpt jebkuras robežas. Vecākiem var būt grūti pieņemt bērna spēcīgās emocijas – neapmierinātību, dusmas –, taču iepriekš norunāto nedrīkst mainīt tikai tāpēc, ka vecākiem nav spēka izturēt ikvakara kašķus.

Līdzīga situācija ir ar bērnudārza vecuma bērniem, kas, lai tiktu pie kārotās mantas, raudādami nokrīt lielveikalā uz grīdas. Pareizā rīcība šādā situācijā ir nevis nopirkt pieprasīto, bet mierīgi paņemt bērnu, iznest no veikala, nomierināt, samīļot un runāt ar viņu. Ir jāatzīmē, ka jaunās kārtības ieviešana prasīs laiku un pacietību, tomēr tas ir paveicams. Ja vecāki jūt, ka tomēr pietrūkst spēka situācijas risināšanai, kā arī ir grūtības pārtraukt emocionālo agresiju, vērtīga var būt bērna emocionālās audzināšanas (BEA) kursu apmeklēšana.

Tuvas attiecības

Vecākiem ir jā rūpējas par savstarpēji emocionāli tuvu attiecību veidošanu. To var darīt, piemēram, biežāk un atklātāk runājot par savām izjūtām, domām, nākotnes sapņiem, vienam otru atbalstot arī emocionāli. Tas var būt ļoti grūti, jo īpaši vīriešiem. Vīri, darot ko tādu, var justies nedroši, jo nav pārliecināti, ko teikt un darīt brīdī, kad sieva ir noskumusi, dusmīga, bezspēcīga vai pārņemta ar citām spēcīgām emocijām. Citkārt vīrieši mēdz teikt: „Beidz, ko tu raudi par niekiem!” Taču tā ir jūtu noliegšana. Emocijas, lai kādas tās būtu, ir jāiemācās pieņemt, nevis apšaubīt, nosodīt. Ja partnerim ir spēcīgs emocionālais noskaņojums, var mēģināt neko neteikt, apsēsties blakus, apskaut, noskūpstīt. Atbalstīt, esot vienkārši blakus. Vīriešiem šādās situācijās, lai palīdzētu, gribas darīt ko konkrētu, tāpēc vīrs sievu var atslogot no kādiem mājas uzkopšanas darbiem, nomazgāt traukus, izmazgāt grīdas, iziet ārā paspēlēties ar bērniem, tā rādot, ka atbalsta kaut vai ikdienas mājas solī.

Lai iemācītos stiprināt emocionālās saites, pāris var apmeklēt arī kādas tematiskās nodarbības, var vaicāt pēc padoma ģimenes terapeitam. Dažkārt vīrietim ir grūti pieņemt domu, ka kāds „labos” viņu attiecības, vēl jo vairāk, ja tā ir sieviete, tāpēc var meklēt arī ģimenes terapeitu vīrieti.

Motivācija

Bērnā ir jāveido motivācija jeb vēlme un interese par mācībām, jo motivācija bērnā veidojas pakāpeniski, nevis ir pati par sevi. Motivāciju var radīt ar uzslavām, ar to, ka ievēro bērna centību (pat ja rezultāts nav bijis ideāls), parādot, ka vecāki seko bērna skolas gaitām. Regulāri pārrunājot skolā piedzīvoto, vecāki laikus var pamanīt dažādas grūtības, piemēram, konfliktus ar skolasbiedriem. Ja tētīm nav laika būt blakus mājasdarbu pildīšanas laikā, viņš var iesaistīties un motivēt ar savu interesi par meitas sekmēm, ar uzmundrinājumu, iedrošinājumu. Tētis var teikt: „Man ļoti rūp, kā tev klājas skolā. Šodien, kamēr biju darbā, turēju īkšķus, lai tev veicas pārbaužu darbā.” Ar šādiem vienkāršiem, taču patiesiem teikumiem bērns nodzīvo visu dzīvi – pat ja neatceras pateiktos vārdus, izjūta par rūpēm paliek.

Pašpalāvība

Vecākiem ir jāvairo bērna pašpalāvību. Tas nozīmē, ka vecāku interese par bērna mācībām nedrīkst būt formāla, kā arī nedrīkst krist otrā galējībā un sākt pildīt darbus bērna vietā. Ir jābūt patiesai ieinteresētībai un bērna mācībām ir jāseko, tomēr nekļūstot ļoti kontrolējošam. Ja ir nepieciešams sagatavot lielāku projektu, vecāki var iesaistīties informācijas meklēšanā, vēlāk pārjautāt, kā veicas ar darba rakstīšanu un prezentēšanu. Arī šādā veidā rodas motivācija mācīties, izpratne, ka darbs ir jāpadara līdz galam, kā arī gandarījuma izjūta par paša paveikto. Pirmajās klasēs, ja nepieciešams, bērnam var sēdēt blakus, izsakot uzmundrinājumus un palīdzot sakārtot somu. Šāda ieinteresētība var palīdzēt savlaicīgi atklāt, ja bērnam ir kādas pārejošas mācīšanās grūtības, piemēram, ilgstoši noturēt uzmanību, atmiņas problēmas, grūtības izprast sakarības u. c. Šie sarežģījumi nav saistīti ar bērna slinkumu un periodiski mēdz būt visiem bērniem, un vecāku iesaistīšanās, būšana blakus grūtību pārvarēšanā ir ļoti nozīmīga. Vecākiem sev ir jāatgādina: ja man bērnībā mācīties neviens blakus nesēdēja, tas nenozīmē, ka man nevajag atbalstīt savu bērnu.

Kopīgas aktivitātes

Vecākiem ir vērts apsvērt vairāk kopīgu aktivitāšu, kas ir vērstas uz viņu abu kopīgu interešu veidošanu. Iespējams, pāris un ģimene ikdienā kopā ir ļoti daudz, tomēr nav kopīgu nodarbību, savu tradīciju, ir tikai līdzās pastāvēšana. Kopīgais ir nepieciešams gan pāra attiecībām, gan ģimenes saīsu un kopības izjūtas stiprināšanai.

KRITISKĀS JEB NEATKARĪGĀS DOMĀŠANAS ATTĪSTĪŠANA

Agnija Kempele,

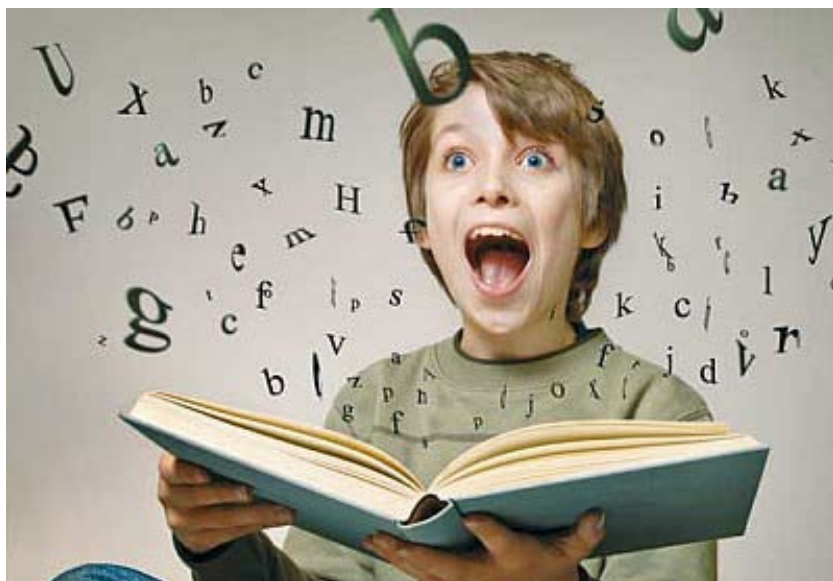
franču valodas skolotāja Rīgas Centra humanitārajā vidusskolā, tautskolas „99 baltie zirgi” Ikšķiles Brīvajā skolā

Ja visi lēks pa logu ārā, tu arī lēksi? – tā skan populārais jautājums, ar ko savulaik bija ierasts raksturot to, ka katram cilvēkam ir sava galva uz pleciem, tāpēc ir jādomā neatkarīgi un patstāvīgi. Ir jāpiebilst, ka manā bērnībā un jaunībā, kas bija padomju laiku plaukumā, par saviem, neatkarīgiem uzskatiem varēja ne tikai saņemt sliktas atzīmes, bet pat izslēgt no skolas vai izstumt no sabiedrības. Padomju totalitārajā režīmā augušie, kā arī diemžēl viņu pēcteči nav raduši domāt ar savu galvu. Loģiski – ir neiespējami to mācīt bērniem, jo neprotam paši. Par laimi, ja ir liela vēlēšanās un interese, var atrast neatkarīgu domāšanu attīstošas metodes, veidus un padomus, kas man ir noderējuši gan darbā ar skolēniem Ikšķiles Brīvajā skolā un Rīgas Centra humanitārajā vidusskolā, gan esot kopā ar saviem mazbērniem, kuri ir pirmklasnieku vecumā.

Tā kā esmu franču valodas speciāliste, ilgus gadus interesējos tieši par Francijas un citu Eiropas valstu izglītības sistēmu. Varu apgalvot, ka vairumā izglītības sistēmu ļoti būtiska nozīme ir cilvēka kā radošas, uzdrīkstēties spējīgas un savu viedokli pamatot varošanas personības veidošanai. Arī skolēnu apmaiņas programmu ietvaros iepazītie ārzemju skolēni, ar ko esmu satikusies pa šiem gadiem un kas ir viesojušies skolās, raksturojot mūsu skolēnus, atzina, ka līdzās lielajai zināšanu bagāžai trūkst kritiskās domāšanas. Tātad mūsējie lieliski apgūst mācību vielu, bet vai viņi saprot cēloni un sekas tam, ko dara? Kāda ir darbošanās jēga? Kāds būs darbošanās rezultāts? Lai indivīds spētu orientēties milzīgajā informācijas plūsmā, īpaši mūsdienās, interneta laikmetā, kritiska jeb neatkarīga domāšana ir īpaši nepieciešama. Un pēc padsmītiem gadiem, kad mani mazbērni meklēs darbu, domāju – šī nepieciešamība tikai pieaugs.

Kritiskā domāšana nenozīmē kritizēt

Tieši otrādi – kritiskā domāšana nozīmē izvirzīt problēmu un, izpētot to, atrast risinājumu. Latvijā, šķiet, tā vēl nav iedzīvīnāta skolu programmā. Ir pētījumi, skaidrojumi, frāze „mācīsim kritisko domāšanu”, bet uzskatu, ka to nevar iemācīt, šad tad ar to nodarbojoties, tai ir jābūt pamatā visai izglītības sistēmai, pārstrādājot programmas gan skolās, gan pedagoģiskās izglītības iestādēs. Arī grāmatas un mācību viela jau ar pirmsskolas vecumu, manuprāt, būtu jāpasniedz no otra gala – nevis jāiemācās definīcijas, bet jāiemācās izvirzīt jautājumu vai problēmu un tad atrast risinājumu (ja nepieciešams, pētot definīciju, meklējot skaidrojumus, respektīvi, atbildot uz galvenajiem kritiskās domāšanas jautājumiem: „kāpēc?” un „kā?”). Pētnieki apgalvo, ka to var sākt darīt jau ar 5 gadu vecumu, piemēram, mācīt bērndārziņiem nevis ātri, tehniski lasīt, saskaitīt un atņemt, bet arī pirmsskolas vecuma bērniem izvirzīt jautājumu, noskaidrot problēmu un kopīgiem spēkiem domāt, kā šo problēmu var atrisināt. Iespējams, risinājumi pat ir vairāki, nevis viens, un nekur nav teikts, ka pareizais būs skolotāja vai audzinātāja ieteiktais!

Nesaki, kā ir pareizi domāt

Strādājot Ikšķiles Brīvajā skolā, savus audzēkņus jau ar 5 gadu vecumu, piemēram, matemātikas stundās, aicinām risināt sudoku¹, fubuku² un citus loģikas uzdevumus; dabaszinībās ejam dabā un to vērojam. Audzināšanas stundas vietā skolā ir domāšanas stunda, kad meklējam atbildes uz jautājumiem par

Labs veids, kā bērnam attīstīt neatkarīgu domāšanu, ir dot bērnam lasīt viņam nezināmas pasakas līdz pusei un pēc tam mudināt bērnu izgudrot pasakai noslēgumu – problēmas atrisinājumu.

¹ Sudoku ir mikla, kurā ir jāatmin, kā var izvietot ciparus (vai citus simbolus) tā, lai katrā miklas horizontālajā vai vertikālajā līnijā un kvadrātveida lauciņos tie neatkārtotos.

² Spēle, kas ir līdzīga sudoku, bet kur skaitļus min citādi (5 lodziņi pirmajā rindā – 6 2 0 4 11; ir jāieraksta skaitļi, lai, piemēram, 6 mainās uz 11).

Bērns domā neatkarīgi, ja uzdrīkstas izteikt un argumentēt savu viedokli; vēlāk viņš jau mācēs pats definēt lietas un parādības.

KO PRATĪS DARĪT BĒRNS, KAD BŪS APGUVIS NEATKARĪGO JEB KRITISKO DOMĀŠANU?

- ❖ Analizēt argumentus
- ❖ Izvērtēt vērojumus
- ❖ Izvērtēt pieņēmumus un atrast piemērus
- ❖ Identificēt un izvērtēt cēloņus un sekas
- ❖ Izvērtēt un atklāt pretrunas
- ❖ Rast skaidrību un atrast precizējumus
- ❖ Izgudrot jautājumus skaidrības ieviešanai
- ❖ Atrast dažādas iespējas un atrast alternatīvus viedokļus
- ❖ Meklēt un izvērtēt piemērus
- ❖ Pārliecināties, vai piemēri ir pareizi
- ❖ Pārbaudīt eksistējošās metodes

dažādām tēmām, piemēram, domāt ar savu galvu lieliski palīdz arhetipiskās pasakas, ko vecāki var lasīt priekšā bērniem mājās, – ir svarīgi, lai lasāmvielā nav skaidras vai neskaidras didaktikas, tas ir, pamācības, uz ko bērns tiek virzīts. Lai pasakā autors nepasaka priekšā, kā ir pareizi domāt. Lieliski noder tieši tautas pasakas, taču negatīvs piemērs kritiskās domāšanas veicināšanai, manuprāt, ir

visiem tik labi zināmais ievērojamā rakstnieka Antuāna de Sent-Ekziperī (*Antoine de Saint-Exupéry*) darbs „Mazais princis”: diemžēl šajā darbā lasītājs viegli un ātri uztver autora viedokli un nolēm, ka domāt tā kā autors ir pareizi. Bet, kā rakstītājs amerikāņu filozofs un izglītības teorētiķis Džons Džūijs (*John Dewey*), „domāt kā autors nav domāt, domāt nozīmē izteikt tikai savas domas”.

Labs veids, kā bērnam attīstīt neatkarīgu domāšanu, ir dot bērnam lasīt viņam nezināmas pasakas līdz pusei un pēc tam mudināt bērnu izgudrot pasakai noslēgumu – problēmas atrisinājumu. Lai panāktu vēlamo – veicinātu neatkarīgu, kritisku domāšanu, ir nepieciešams, lai lasāmvielā ir dilemma (neskaidrība, paradokss). Bērnos vajag radīt neskaidrību un šaubas, citiem vārdiem sakot, izraisīt domāšanas konfliktu, jo tikai tā var saskatīt problēmu un sākt to risināt. Iespējams, tas var šķist neparasti un pat aizdomīgi, taču tieši pēc šāda darba izlasīšanas bērni uzdos jautājumus par neskaidro, tā sākot sarunu, dialogu.

Filozofija bērniem

Iepriekšminētie lasīšanas piemēri patiesībā ir filozofijas profesora amerikāņa Metjū Lipmana (*Matthew Lipman*) izstrādātā metode neatkarīgas domāšanas veidošanai – tā tiek saukta par filozofiju bērniem (franciski *philosophie pour enfants*, angliki *P4C – philosophy for children*). M. Lipmans piedāvā bērniem lasīšanu ar sapratni un analīzi un patiesības izziņāšanu diskusiju ceļā. Uzskatu, ka svarīgākais M. Lipmana rakstos ir tieši tas, ka viņš atzīst, pamato un dod piemērus, kā var filozofēt un attīstīt kritisko domāšanu ar 5 gadu vecumu. Piemērs.

PIRMAIS ETAPS ir tāda literārā darba lasīšana, kurā ir problēma, vai arī var neizlasīt darbu līdz galam, lai bērns nezina turpinājumu, piemēram, stāsts ir par to, ka kāda meitenīte neklausīja vecākus, iegāja dziļi mežā un apmaldījās. Tātad problēma ir: kā meitenītei iznākt ārā no meža?

OTRAIS ETAPS – jautājumi. Bērni uzdod jautājumus vecākiem vai skolotājam par radušos situāciju, lai atrisinātu problēmu, piemēram, jautā, vai mežs, kurā iegāja meitenīte, bija skuju vai lapu koku mežs (jo pēc koku mizas var noteikt, kur ir ziemeļi, kur – dienvidi), vai meitenītei bija līdzīgs paņemts mobilais telefons, vai viņai bija, ko ēst un dzert, utt.

Tad, sakopojot uzzināto (to, ko vecāki vai skolotājs ir atbildējuši), bērns risina problēmu, kā meitenīte iznāks no meža.

Izmantojot dažādas metodes, bērnam var veicināt kritiskās jeb neatkarīgās domāšanas attīstību. Bērns domā neatkarīgi, ja uzdrīkstas izteikt un argumentēt savu viedokli; vēlāk viņš jau mācēs pats definēt lietas un parādības.

Būtiska nodarbe kritiskās domāšanas attīstīšanā ir sarunas. Sarunas par ikdienas notikumiem, par dzīves jēgu, ētikas jautājumiem, mīlestību, nāvi, par to, no kurienes viss rodas un kur paliek pēc tam.

Sarunas liek domāt

Vispārsteidzošākais, pētot teoriju par kritisko domāšanu, ir tas, ka daudzi radoši pedagogi un vecāki to jau sen lieto, nemaz nezinot terminu „kritiskā domāšana”. Ģimenēs vai skolās tiek spēlēta dambrete, šahs, veikti eksperimenti dabaszinībās un citos priekšmetos (pēc tam atrodot pareizo definīciju), tiek risināti cieto riekstu uzdevumi matemātikā un spēlētas dažādas prātu attīstošas spēles.

Vēl viena būtiska nodarbe kritiskās domāšanas attīstīšanā ir sarunas. Sarunas par ikdienas notikumiem, par dzīves jēgu, ētikas jautājumiem, mīlestību, nāvi, par to, no kurienes viss rodas un kur paliek pēc tam. Turklāt ir jāreķinās, ka bērns pieaugušajam prasīs argumentēt savu viedokli, un ir jābūt gatavam to darīt. Tā mēs bērnam kļūdesim bailes kļūdiešim, jo būsīm izrādījuši cieņu pret viņa interesi un jautājumiem.

Savā pieredzē esmu secinājusi, ka ne vienmēr ir viegli pieņemt to, ka skolēniem un bērniem ir sava galva uz pleciem, jo visi esam mācījušies, ka vecāki un skolotāji ir jāklausa bez ierunām, taču esmu pārliecināta, ka kritiskā domāšana ir svarīga un neatņemama 21. gadsimta personības izveidē.

